

41 berichtte de Mr C. W. P. dat zij ingevolge klijk Besluit als geen toelating elijke Afschei- huishoudelijk naabij kon wor- men het regle- meente aannam- kon de Burge- an den Gouver- dat er bij hem het gedaan ver- het Adres allen staan". Het oor- over de Afge- ds aanmerkelijk

feeling letterlijk ij K. B. van 8 slating verleend t betreft, in de kens het Kadas- een huis en erf sterhof en mede- ndering van be- el werd nu aan- eze verbouwing plaats gegrepen.

re gang der his-

bij P. G. Ooster- schappelijk niet vermoedelijk in enaar te Droge-

er en meer in e niet leden van van de Neder- i K. W. Brands, K. Lugtenborg e personen heb- e kregen op een en zooals bliken behoorden. Hun soonlijkheid, ook zij tot de meest hoorden. Ver- formeel wijze der Afscheiding ening der sacra- an hun kerken. ands werd hier- Van der Molen den der Neder- den zij daar te s om als voor- scheiden Kerk aren onder zijn de Classis Gro- van 18 Augustus m de gemeente n persoon van anger als haar kbaar was men te Sauwerd dit een Commissie ch wenden kon, het besluit van

sluit" genomen, n voorgaan, die tus 1844 besloot aan te schrijven, chiedde.

len predikanten hand. De Cock van den Her- een in 1843 ge- in dit verband izers boek over hier echter niet, , om de „waar- scheiden, gein- an „waarheids- ikanten werden

rplicht de Kerk erder geregeld- Avondmaals.

Brands begon zellen.

land in 1846. De Haan werd verd te onder- in zaken over- elen. Het blijkt Budding is wel wilde niet af-

Molen en Lug- aar verantwoor- is nu, dat deze classis „ouder- men inderdaad eze ouderlingen

van een Afscheiden Kerk, tevens leden van de Nederlandsch Hervormde Kerk? Dat zij zich zelve niet erkennen als een gemeente te bestaan.

Hierop verklaarde de Classis dat zij de gemeente van Adorp niet meer erkent, omdat de Classis gebleken is, „dat die gemeente van Adorp geene vereeniging meer wil”.

De Kerk was dus wederom tot den status van conventikel teruggevallen. In 1851 werd op het Kadaster aangetekend, dat huis, kerk en erf verkocht waren aan H. G. van der Molen en mede-eigenaren. Het gebouwtje was voortaan de „oefening” van Brands. Blijkens een aantekening van 1864 is het gebouw veranderd van bestemming en verkocht aan een „Maatschappij eener bijzondere school voor Christelijk Onderwijs te Sauwerd”. Nog later is het perceel verkocht en gesplitst. Herbouw heeft plaats gevonden; thans staat op het perceel een woonhuis.

Brands bleef bij zijn houding volharden. Zijn kinderen liet hij niet doopen. P. K. Lugtenborg, wiens heide eerste kinderen door Afscheidene predikanten werden gedoopt, vroeg en verkreeg in 1866 verlof van zijn (Hervormde) Kerkeraad om zijn later geboren kinderen in Zuidwolde te doen doopen door den rechtzinnigen pred. Dr. Sijpkens.

Omstreeks de jaren 1850 was de groep Brands ongetwijfeld de krachtigste representatie van het godsdienstig leven in Sauwerd. Uitteraard uitte deze kracht zich ook in de opbrengst der collecten.

De groep Brands is in het jaar 1851 in den Gemeenteraad van Adorp ter sprake gekomen. De diaconie van de Hervormde Kerk te Sauwerd, was niet in staat met het subsidie van f 240.— in de behoeften der armen te voorzien. Op instigatie van het Plaatselijk Bestuur had de Diaconie nu, daar de kerkelijke collecten slechts een „geringe opbrengst” opleverden, een collecte langs de huizen gehouden, die f 60.— opgebracht had. Nu moest er nog f 100.— zijn. De Raad was echter niet aanstonds genegen dit bedrag te voteeren. En wel op de volgende overweging niet.

„Overwegende dat er wekelijksche godsdienstige bijeenkomsten worden gehouden onder de leiding van Kornelis Willems Brands, landbouwer te Sauwerd en men het er voor houdt, dat de collecten in deze bijeenkomsten gehouden wordende, jaarlijks minstens f 100 opbrengen,

„Overwegende dat het in dezen toestand van Zaken niet alleen billijk maar zelfs pligtmag worden geacht, dat de bij die bijeenkomsten gecollecteerde penningen, in de Diaconiekas worden gestort, evenals zulks indien wij wel onderrecht zijn, bij dezelfde bijeenkomsten te Groningen plaats heeft.”

Deze naieve uitnoodiging aan de groep Brands om de verplichtingen van de Hervormde Diaconie over te nemen, had geen succes.

In de volgende vergadering van den Raad bleek dat „de vergaarde penningen der half afgescheidenen niet aan voormelde Diaconie werden afgestaan.” De Raad gaf toen de toegezegde f 100 omdat bleek dat de Sauwerders die f 60 hadden bijeengebracht onder de uitdrukkelijke voorwaarde dat de Gemeente Adorp er f 100 bijdeed. Zoo ging het destijds met de bedeeling.

Wij vermelden dit voorval, ten eerste om de relatieve sterkte van de groep Brands aan te duiden; in de tweede plaats om den merkwaardigen naam van half afgescheidenen aan deze groep gegeven. Een naam, die inderdaad voor deze wederom tot conventikel gedegradeerde kerk wel juist was.

De volgelingen van Brands zijn in latere jaren geheel tot de Nederlandsch-Hervormde Kerk teruggekeerd en behoorden in 1886 grootendeels tot de doleerenden.

Sinds de jaren zestig bestond te Sauwerd wederom een Christelijk-Gereformeerde Kerk, hoofdzakelijk door de werking van van elders gekomenen.

Te samen maken zij thans de Gereformeerde Kerk ter plaats uit.

Dr J. A. H. J. S. BRUINS SLOT.

Prof. Haitjema en de Afscheiding.

Wat de Voorzitter van het Nederlandsch Hervormd Verbond tot Kerkherstel blijkens krantenverslagen in het begin van dit jaar over de Afscheiding gesproken heeft, is door hem zwart op wit gepubliceerd in het tijdschrift „Onder Eigen Vaandel”, waarvan hem de eindredactie is toevertrouwd. We kunnen dus veilig zijn artikel in het Aprilnummer over „de Afscheiding van 1834 en ons kerkelijk vraagstuk” beschouwen als het resultaat van een zekere bezinning, als de weergave van een vrij stabiele overtuiging.

Als eerste punt wordt behandeld de vraag: „hoe ons kerkelijk vraagstuk de Afscheiding van 1834 opriep”. Rake opmerkingen worden gemaakt over de kluisers van een „burgerlijk”, „wereldsch” bestuursstelsel, waarin de kerk in 1816 werd geslagen, over de reglementen, die een beroep op Gods Woord niet openlieten, over de dubbelzinnigheid van het nieuwe onderteekningsformulier voor aanstaande predikanten, over de bedektelijk ingevoerde leervrijheid. Teruggaande in de geschiedenis wijst de auteur op de tekenen van verval, die onder den invloed van een nieuwen

tijdgeest zich reeds in de achttiende eeuw voordeden. Het is duidelijk: toen al was er een meer of minder prijsgeven van het volstrekt gezag van Gods Woord. Maar nog is de schrijver niet aan wat hij noemt „de oorsprongen van ons kerkelijk vraagstuk”. Hij stoot door tot in de zeventiende eeuw en... waar vindt hij nu de verwereldlijking en afbuiging van de reformatorische lijn? Bij Cartesius, bij Coccejus? Neen, bij de Dordtsche Synode van 1618 en 1619, die wel den lof ontvangt, dat ze het kerkelijk kleinood van de vrije, soevereine Genade Gods uitnemend bewaarde, maar op welke deze blaam wordt gelegd, dat ze de belangstelling voor het vrome, wedergeboren subject overmatig prikkelde door het accent, op de „uitverkorenheid” van menschen gelegd, en dat ze het piëtisme in de hand werkte, de bevinding streelde en een gansch scheeve ontwikkeling van een „gestalten”-leer in de godsvrucht der uitverkorenen maar al te zeer aanmoedigde!

Dit zeer ingrijpend requisitoir wordt echter door geen enkel bewijs gestaafd.

En toch was eenig commentaar op deze voor het besef van vele Gereformeerden in en buiten de Hervormde Kerk krasse beschuldiging niet overbodig geweest.

Prof. Haitjema zal toch niet wenschen, dat al zijn lezers met een „ipse dixit” zonder meer aanvaarden, wat hij zegt en schrijft?

Velen zien geen ander verband tusschen den geest van de Dordtsche Synode en dien van het subjectivistisch piëtisme dan de reactie, welke de gezonde leer bij „ziekelyke” menschen kan teweegbrengen, die zich meer en meer afwenden van de voorwerpelijke, vastgestelde waarheid en eigen maatstaven hanteeren.

Het is goed, dat wij ook de reserve met betrekking tot de Dordtsche Leerregels kennen, wanneer het gaat over Prof. Haitjema's onderteekening der belijdenisschriften.

Maar zoolang wij geen overtuigende argumenten voor zijn apodictische uitspraak hebben ontvangen, zijn wij van meening dat hij zich tot een lichtvaardig en onjuist oordeel heeft laten verleiden en dat hij eerst dan aan de Vijf Artikelen tegen de Remonstranten volle recht zal laten wedervaren, wanneer hij zonder voorbehoud instemt met de woorden van Prof. Honig:

„De Dordtsche leerregelen geven Gode, en Gode alleen, de eer van de behoudenis des zondaars. Zij eeren nederig de Souvereiniteit Gods en handhaven tegelijkertijd de verantwoordelijkheid des menschen. Door hen wordt de Volzalige op het meest verhoogd en de zondaar op het diepst vernederd. Tegelijkertijd wordt aan de geloovigen een prikkel geschonken, om toch te jagen naar het voortbrengen van vele vruchten des geloofs en der bekeering waardig en wordt hun een onschatbare steun en kracht bereid bij de soms zoo bange aanklachten hunner consciëntie en bij de soms zoo felle aanvechtingen van den Booze.”¹⁾

Door Prof. Honig is in „De Bazuin” (nummers van 20 April tot 15 Juni) zonneklaar met vele stukken aangetoond, dat de Afscheiding in Groningen niet geschiedde in aansluiting aan Schortinghuis en Verschuur, maar aan de objectieve belijdenisschriften der kerk en aan degenen, die zich op deze symbolen baseerden.

Wat Prof. Haitjema hierover beweert, is een „gratuite assertie” en het is een omkeeren van de werkelijkheid, als hij de voorstelling geeft, dat de mannen van het Réveil vooral door hun meerder inzicht in de leer van het genadeverbond als grondslag van de kerk van Woord en sacrament zich tegen de Afscheiding gekant hebben.

Juist in de kringen van het Réveil was veel individualisme en subjectivisme en piëtisme, zooals door alle beschrijvers van deze periode wordt erkend, en het kerkbesef was onder hen niet sterk ontwikkeld.

En wat verder het standpunt van de Réveilmannen aangaat, Mr B. de Gaay Fortman merkt in zijn zeer interessant artikel „Réveil en Afscheiding” (Stemmen des Tijds, Juli 1934) op, dat de tot de afscheiding overgegane Mr A. M. C. van Hall meer dan één uit den Réveilkring niet onjuist teekent, wanneer hij bepaaldelijk De Clercq's niet-scheiden een werk des vleeschens noemt: „Niet juist omdat hij zoozeer de vervolging zoudt vrezen of deze of gene bepaalde smaad. Maar omdat de verlaten der kerkgemeenschap van de Hervormden gelijk staat met het betreden van een pad, dat voor onze vleeschelijke oogen en ons natuurlijk verstand niet gebaad is, omdat men daardoor in den waren zin des woords eene woestijn binnentreedt, waarin de vuur- en wolokolom de eenige wegwijzer is. Ik ben verzekerd, dat gebrek aan verlooehening en vleeschelijke gerustheid in allerlei zaken, het voorname struikelblok is, dat de scheiding in den weg staat...”

Geloof mij er ligt meer in de scheiding dan eene afzondering van het genootschap. De daadwerkelijke gemeenschap met broeders eischt de verlooehening van eene menigte andere geliefkoosde zaken, van rust, gemak, wereldsche gewoonten, geld en huiselijke genoegens. Het is een harde weg, waarop iedere scherpe steen en doornstruik ons op de proef stelt, of wij daarin wandelen om Christus wil. Niets liefelijks is daarin voor het vleesch...”

Het rechtmatige van dezen gedachtengang blijkt ons o.m. uit hetgeen Da Costa 7 Dec. '36 aan De Clercq schrijft. Verstand en hart zeggen hem, „dat de tijd nadert eener geheel nieuwe betrekking tot — zoo al niet geheele vereeniging met — de scheiding. Doch het donkerst daarbij zijn hem het gezicht van den weg, „de onoverkomelijke zwagigheden voor het vleesch”. —²⁾

Als voorbeeld van den tegenstand van het Réveil tegen de Afscheiding noemt Prof. Haitjema Kohlbrügge, „de scherpe criticus van de eigenwilligheid der afscheidingsbeweging”.

Een weinig gelukkig voorbeeld, dunkt ons.

In welke gemoedsgesteldheid de hartstochtelijke Einspänner Kohlbrügge in den tijd der Afscheiding verkeerde, blijkt uit een briefwisseling tusschen hem en den bekenden Réveilman Koenen.

Onder het opschrift: „Hooggeachte Broeder in den geloove” vroeg Koenen, die niet geheel gerust was over Kohlbrügge's rechtzinnigheid, op vriendelijke wijze een verklaring van zijn hartelijke en oprechte instemming met de antwoorden 88 en 91 van den Heidebergischen Catechismus.

Het antwoord luidde:

„Mijnheer!... uw briefje is zoo weinig de vrucht der bekeeringe waardig, en dat goede werk, dat bij mij het allervoornaamste in de beoefening is: te weten: oprechtheid, dat het voor mij eene gewetenszaak zoude zijn, u hierop niet opmerkzaam te maken, u tevens het bekende versje herinnerende:

maar die zich neigt tot kromme wegen:
zal God verdoen, maar Isrel zegen en vrede geven.

De poorte der stad Gods is als een naaldenoog, wilt gij ondervinden wat er van binnen gebeurt, zoo moet gij eerst door dat naaldenoog. O mogt gij daarnaar staan!

Tegen mijne roeping is het omtrent het derde deel van den Heidelb. Catechismus verklaringen te geven aan menschen, die van het eerste deel van dat geestelijk meesterstuk nog niet hebben de bevindelijke kennis.”³⁾

Weinig blijkt hier van een hartelijken Réveiltoon en evenmin van een ruime Verbondsbeschouwing.

Is het voorts aan Prof. Haitjema bekend, dat Kohlbrügge zich te Elberfeld een eigen gemeente verzamelde en zich door ouderlingen dezer gemeente de handen liet opleggen? Weet hij ook dat Kohlbrügge vele malen kinderen doopte van ouders uit Nederland, die de reis naar Elberfeld speciaal met dit doel maakten?

Geldt ook hier mutatis mutandis, wat Ds Moleenaar in een zeer waardeerende recensie van Prof. Haitjema's boek: „De richtingen in de Nederlandsche Hervormde Kerk” van het hoofdstuk over Kohlbrügge zegt:

„Het zou waarschijnlijk den auteur niet moeilijk gevallen zijn, ook van Kohlbrügge citaten te geven, die met de officiële kerkleer min of meer in strijd zijn. Maar hij heeft er niet aan gedacht ze te noemen.”⁴⁾

Men houde ons ten goede, dat wij een dergelijke gedachteloosheid niet kunnen bewonderen en dat ze ons ook geen waarborg schijnt van een betrouwbare uiteenzetting en kritiek.

Prof. Haitjema besluit de behandeling van het eerste punt van zijn artikel met een poging om te suggereren, dat Wormser, die eerst met de Afscheiding was meegegaan, later terugkeerde tengevolge van zijn diep inzicht in het genadeverbond!

De waarheid is, dat Wormser werd geschorst als ouderling, toen hij in de droevige „Amsterdamsche twist” tusschen Ds van Velzen en Ds Scholte zich niet aan de zijde van Van Velzen schaarde.

Wormser heeft zich daarop onttrokken aan de kerken der scheiding, maar is eerst in 1859 tot de Hervormde kerk overgegaan.

Prof. Haitjema geeft voor, zijn lezers terug te leiden tot „de oorsprongen van het kerkelijk vraagstuk”, maar inderdaad brengt hij ze bij een troebele bron van zeer subjectieve en veelszins verkeerde beschrijving en beoordeeling van hetgeen is geschied.

We moeten hier denken aan een opmerking van Prof. van Rhijn in het „Algemeen Weekblad voor Christendom en Cultuur”.⁵⁾ Deze hooggeleerdacht het bedenkelijk, dat Karl Barth in elk van zijn nieuw binnengetreden perioden — er worden er vijf genoemd — steeds met even groote stelligheid spreekt.

Hij oppert de meening, dat het misschien wel goed zou zijn „indien men zich wat gereserveerder ten opzichte van de volstrektheid van eigen oogenblikkelijke uiting gedroeg.”

Prof. Haitjema heeft — zooveel wij weten — nog niet zooveel evoluties en revoluties in zijn denken meegemaakt als zijn hoogvereerde leermeester in de dialectische theologie. Maar de waarschuwing voor te groote stelligheid van beweren kan hij al vast ter harte nemen.

Dr G. M. DEN HARTOGH.

1) Van Comrie tot de Cock of: Het Credo der Afscheiding, biz. 30.

2) Zie het in den tekst genoemde artikel van Mr de Gaay Fortman.

3) Stemmen des Tijds, Juli 1934.

4) 10de jaargang no. 44.